

המוזיקה בהתפתחות הילד

ולכן, גלאוקון, ההכשרה המוזיקלית
היא כלי רב עוצמה מאין כמוהו, כי הקצב
וההרמוניה חודרים לפני ולפנים לנבכי הנפש,
נצמדים אליה ומרעיפים עליה מיופיים.

.....
[אפלטון, המדינה – מדברי סוקרטס]

המוזיקה בגיל הינקות והגן

המוזיקה מעוררת שמחה, עצב, כעס, זעם, אהבה ושנאה; רצון להתנועע, לפעול, להשתולל, לרקוד; או להאזין לה בשקט, ברוגע, בשלווה. המוזיקה היא זרימת החיים.

באיזה גיל נתחיל בחינוך המוזיקלי? התשובה לדעתי היא חד-משמעית: מרגע שהתינוק מאזין לקולות! ובידי מי יינתן חינוך זה? בידי כל הסובבים את הילד מיום לידתו. עלינו לדאוג לכך שיאזין לא רק ל"פרוזה" הנשמעת בסביבתו, לשיחת בני הבית (לעתים קולנית ורמה), ולרעשים שמסביב. נביא לחלל חדרו גם צלילים אחרים: קול זמרה, צליל חליל, צעצועים מוזיקליים בעלי צליל עדין.

ברצותי ללמוד מהם הצלילים הערבים ביותר לאוזן התינוק והפעוט, אילו

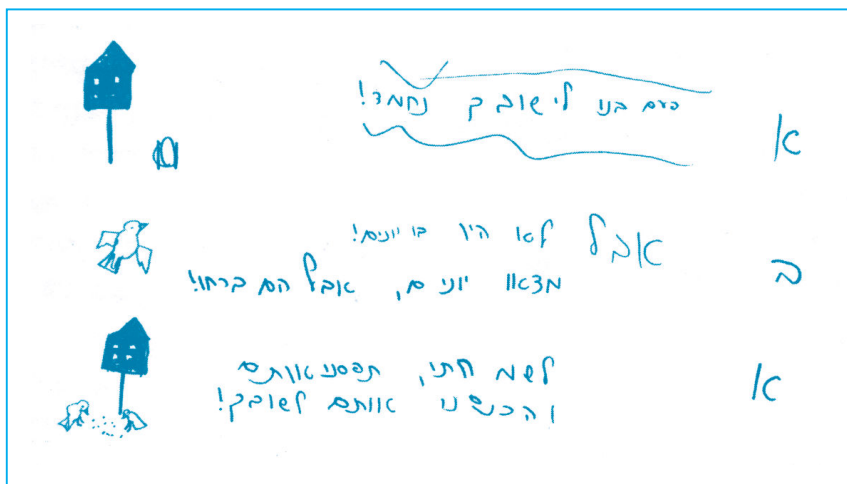
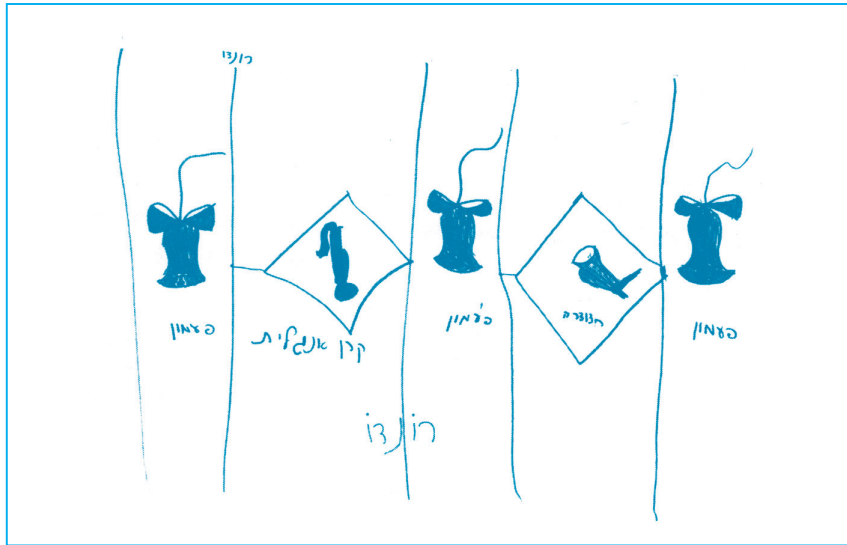
צלילים גורמים להם לתחושת נוחות והנאה, ערכתני ניסוי בבית התינוקות ובבתי הפעוטות בקיבוצנו מעוז חיים. במשך כמה חודשים הבאתי פעמיים בשבוע לבית התינוקות ולפעוטונים מוזיקה תזמורתית מוקלטת, נגינת חלילית, ואת קולי שלי וקול המטפלת – קולות זמרה טבעיים. התינוקות, כמעט ללא יוצא מן הכלל, הגיבו על הנגינה התזמורתית המוקלטת בבכי רם, בצווחות או בהתכווצויות של אי נוחות ופחד. ברגע שהחלפתי צלילים אלה בקול החליל נרגעו הרוחות והשתרר שקט. תחושת נועם ושלווה אמתית השגנו רק כששרנו לילדים. עיניהם אורו, חיוך השתפך על פניהם, ואלה שעמדו נעו על רגליהם בשמחה לקול הזמר.

המסקנה: יש לשיר לתינוק, ולהמעיט במוזיקה מכנית. זמרה בקול שקט ומרגיע משיגה תוצאות נפלאות לשלוות נפשו של התינוק. הקול הטבעי ביותר, ולכן גם הקרוב ביותר, המרגיע ומשרה שלווה ונועם, הוא קול השירה האנושית. האם או המטפלת תשיר לתינוק תוך כדי מגע וטיפול יום-יומי. אין צורך לשם כך בכל הכשרה מוקדמת ומיוחדת, אלא רק להכיר בחשיבות הדבר. כל אם, כל מטפלת יכולה להיות מחנכת מוזיקלית למופת, כי היא המלווה את הילד לאורך יומו וחשה את שעת הרצון והצורך שלו להאזין לצלילים.

לגבי הילד הרך לא קיים חיץ בין צליל לתנועה. שני אלה שלובים זה בזה ופועלים יחדיו באורח טבעי. אם נעקוב אחר פעוט בשנתו הראשונה והשנייה, נראה איך הוא "מזמר" לעצמו ומתנוועע לקול "שירתו". בשני אלה ברכה רבה להתפתחותו ההרמונית, הגופנית והנפשית.

תאוריה אחת גורסת שהמוזיקה התפתחה מתוך מלמול התינוקות. כל התינוקות ממלמלים בשנת החיים הראשונה. המלמול הזה כולל טונים, וגם צלילים הדומים למילים. אי אפשר להפריד בין התופעות המבשרות את המוזיקה לבין אלה המבשרות את הדיבור. בשנה שלאחר מכן הילדים משתמשים דרך קבע בצלילים בגבהים מוגדרים (טרציות וסקונדות). בגיל שנתיים וחצי הם מתחילים להבחין בשירים המושרים בפי אחרים וללמוד אותם.

[סטור, 1996]

הצורה המוזיקלית בציורי הילדים בשעת האזנה לנגינה
(גילאי 7-12)

צר לי עד מאוד שפעילות טבעית שלובה ומבורכת זאת נעצרת כל כך מוקדם בחיי הפעוט. השירה/המלמול נאלם, ועמו גם התנועה החופשית, הטבעית. אפשר לראות את ההבדל בתנועותיו החופשיות וחסרות המעצורים של אותו ילד שיצא מבית פעוטות שבו נהגה המטפלת לשיר, לבין הילד מבית פעוטות שבו המטפלת אינה שרה – העצור והמכונס בתוך עצמו, החושש להניע אבריו ולהשמיע קולו.

רוב הילדים, היוצרים זמירות משלהם בגיל הרך ויודעים "לחשוב" ולהתבטא בגופם בתנועה ובצליל, מאבדים עם הזמן מכישרון טבעי זה, ומאבדים אותו כמעט לגמרי בהגיעם לבית הספר. האם האשם בנו המבוגרים, הבאים במגע עִמָם? האם אנו דואגים לצליל, למכשירים המגרים לפעילות מוזיקלית-תנועתית בתחום חייו של הילד? בין כל אותם גיבובי צעצועים אשר אנו מחזיקים בביתנו, בבתי הילדים ובחצרות, מה חלקם של הכלים המוזיקליים?

המוזיקה צריכה להשתלב בחיי הילדים מגיל הינקות והגן. נמצא שילדים שנחשפו בילדותם המוקדמת לשירים ולפעילות מוזיקלית-תנועתית פתוחים בבגרותם למוזיקה יותר מאשר אחרים.

מומחים רבים בשטחי החינוך לריקוד ולמוזיקה כאחד סבורים כי אין להפריד בין המוזיקה לתנועה כשמדובר בילדים קטנים. הכוחות העצומים הגלומים באמצעי משולב זה הובחנו וצוינו על-ידי כמה מומחים להתפתחות הילד ולפסיכותרפיה. יש בו משום פדות מן הדחפים הכלואים בנפשו של הילד והמקטעים אותה, שכן הוא מעודד תנועות פרימיטיביות ואינפנטיליות, מפרק מתיחויות-יצרים ונותן ביטוי לאמוציות חסרות צורה, וכן מגרה ומעלה ממעמקים דמיונות חבויים.

כן נמצאה תרומה שנייה של המוזיקה והתנועה לילד, בסייען לו לעדן את מאווייו התוקפניים וההרסניים ולהפנות אנרגיה נטולת ארגון לאפיקים של נוהג מקובל בחברה.

זאת ועוד: שחרור אמוציות והקניית סדר ושליטה עצמית

באמצעות הריתמוס יש בהם כדי להעניק לילד 'מגע הרמוני עם עצמו', ולהגביר את ליכודו וגיבושו הגופני והנפשי ואת האישור העצמי שבו.

[פראנק וגולדנסון, 1960]

תנועות המחול של הילד קרובות מאוד למחולות עמי הטבע והשבטים הקדמונים; לכן יהיו קרובים לרוחו גם אותם מכשירי המקצב-מחול אשר בהם השתמשו השבטים – עשויים פירות עצים ושיחים, קני במבוק, גזעים, ענפים וצדפים. ראיתי את שמחת הילדים כאשר יצרנו יחד כלים כאלה, והם שימשו לאחר מכן ככלי נקישה למחולות הילדים. הם גם נתנו דחף ליצירת מקצבים ומחולות, וסיפקו גירוי לפעילות יוצרת מוזיקלית-תנועתית. כלים אלה, דקורטיביים מאוד במראם, רצוי שיהיו תלויים בפניה מיוחדת המותקנת לכך בבתי הפעוטות ובגנים, ויהיו נתונים לשימושם החופשי של הילדים בבית ובחצר.

מן הצמח אל הצליל. (איל יפה ויצחק הובר)

כמו כן אפשר ליצור פינות כלים (קסילופונים מתרמילים, תופים מגזעים וקופסאות ועוד) בחצרות הגנים, וגם אלה יהיו פתוחים לילדים להקיש ולחולל אתם בכל עת רצון. הילד עצמו נסחף לעשייה, לפעילות תנועתית-מקצבית-מוזיקלית; ובידינו, המבוגרים הבאים אתו במגע יום-יומי, נתון המשך פורה של פעילות יוצרת זאת.

חינוך מוזיקלי בבית הספר

חיבור מוזיקה הוא אחת הפעולות הבסיסיות של המין האנושי, כמו רישום וציור. אין לך תרבות בין התרבויות המוכרות שאין לה מוזיקה... דפוסי קצב ומנגינה המקובלים בתרבות, כמו שירים המושרים בצוותא, יוצרים רגש משותף הסוחף עמו את המשתתפים לפחות בזמן השירה, והם חשים שתגובותיהם הגופניות המביעות ריגוש דומות מאוד.

[סטור, 1996]

אני מאמינה גדולה ביצירתיות של האדם. הרגשת היצירה חיונית לכל אדם, בכל גיל, לאו דווקא באמנויות אלא בכל עבודה שאדם עוסק בה. המוזיקה חייבת למלא את המקום הראוי לה כגורם חינוכי בחיי חברת הילדים, במערכת השיעורים ובשעות הפנאי של הילדים. היא פותחת בפני הילד חלון רחב לעולם של צלילים, מביאה להפגת המתח הרב ביומו העמוס של הילד, נותנת בידו עיסוק של מרגוע ושלווה התורם לשיווי משקלו הנפשי ולהנאתו. היא פותחת לפניו את אוצרות התרבות המוזיקלית מאז ימיה הקדומים ביותר ועד לימינו אלה.

מהי מוזיקה?

במסגרת עבודתי, הפניתי לילדים בגיל 6 עד 10 כמה שאלות על המוזיקה, ואלה היו תשובותיהם:

אחת התלמידות לשעבר כותבת:

בבית הספר היסוד במעוז־חיים זכורים לי במיוחד שיעורים בהם יצרנו כלי נגינה מעולם הצומח, בהדרכת המורה תמר ירדני. היינו מחכים לשיעורים אלה בציפייה. הוקסמתי במיוחד מן השילוב של יצירת כלי נגינה מחומרי הטבע, ויצירת מוזיקה בכלים פרי יצירתנו. היינו אוספים דלועים, במבוקים, קנים, גזעי עץ וכדומה, ומביאים אותם לכיתה. בעזרת הדמיון בנינו כלי נשיפה, תופים, רעשנים וכלי מיתר. הכלים שיצרנו היו מיוחדים במבניהם, בצליליהם ובצורתם האסתטית. הם שימשונו במסיבת בר המצווה: יצרנו בהם קטע מוזיקלי, ורקדנו לצלילם.

חוויה מרגשת במיוחד היתה השתתפותנו בסרט שביימה תמר, שעסק ביצירת כלי הנגינה הללו. שמחנו שכיתתנו נבחרה להשתתף בסרט. נסענו לגן־מנשה, שם מצאנו חומרי טבע נוספים שלא היו בסביבתנו, והשתמשנו בהם ליצירת אצעדות, צמידים ואבנטי מחול. בסרט מוצג תהליך איסוף החומרים לבניית הכלים, והפקת הצלילים מהם עם המחול.

במשך השנים עולה בי מדי פעם התהייה כיצד הצליחה תמר באמצעים פשוטים ובהרבה אהבה וחום, לטעת בנו את הביטחון שבכל אחד מאתנו קיים ניצוץ של כישרון יצירתי.

מלכה יובילר

הנה סיפור בחרוזים שנכתב על־ידי ילדי קבוצת יבנה (של הקיבוץ הדתי), שנשלח אליי לאחר ביקורי שם להדרכה בהכנת כלי נגינה מן הצומח, ולאחר קריאת ספרי "סיפור החליל, המיתר והרוח":